

УДК 159.98

Костянтин Рибачук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Європейського університету (м. Київ)

РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У НЕМОВНИХ ВНЗ: ОСНОВНА МЕТА КУРСІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Стаття присвячена розгляду ролі самостійної роботи студентів при навчанні іноземних мов у немовному ВНЗ. Автором враховуються нові парадигми вищої освіти, спрямовані на підготовку фахівців високого рівня, а також беруться до уваги існуючі проблеми: брак аудиторних годин і не завжди достатній рівень володіння іноземною мовою на момент вступу до ВНЗ. Розкривається також, що сьогодні знання іноземної мови є показником готовності фахівця до здійснення діяльності в межах не тільки своєї країни, але і в інших державах, оскільки партнерство із зарубіжними країнами все більше і більше входить в наше життя.

Ключові слова: мультимедійні засоби; оперативна пам'ять; інтерактивне навчання; креативність мислення.

Статья посвящена рассмотрению роли самостоятельной работы студентов при обучении иностранным языкам в неязыковом ВУЗе. Автором учитываются новые парадигмы высшего образования, направленные на подготовку специалистов высокого уровня, а также принимаются во внимание существующие проблемы: недостаток аудиторных часов и не всегда достаточный уровень владения иностранным языком на момент поступления в ВУЗ. Раскрывается также, что сегодня знание иностранного языка является показателем готовности специалиста к осуществлению деятельности в рамках не только своей страны, но и в других государствах, поскольку партнерство с зарубежными странами все больше и больше входит в нашу жизнь.

Ключевые слова: мультимедийные средства; оперативная память; интерактивное обучение; креативность мышления.

The article is dedicated to the role of individual work of students while learning foreign languages in non-linguistic Higher educational establishments. The author considers the new paradigm of higher education, aimed to train high-level specialists, as well as taking into account the existing problems: a lack of classroom hours and not always a sufficient level of knowledge of a foreign language at the time of entering a university. It also reveals, that today knowledge of a foreign language is a measure of professional's readiness to cooperate with foreign colleagues not only in his country, but also with foreign countries as partners, which becomes more and more a daily routine of our life.

Key words: multimedia facilities, main memory, interactive learning, creative thinking.

На початку ХХІ століття відбувся розвиток професійно-орієнтованих мов, що зумовлено стрімкою еволюцією науки, промисловості і суспільства в цілому. Новим підходам у викладанні іноземних мов сприяла Рада Європи – організація, що відповідає за культурне і просвітницьке співробітництво європейських країн, та яка рекомендує здійснювати підготовку фахівців зі знанням іноземної мови на функціональному рівні з урахуванням конкретної спеціальності та умов, в яких передбачається використовувати отримані знання, навички та вміння.

Мета статті – дослідити, розкрити і проаналізувати роль, яку відводять вищі навчальні заклади України самостійній роботі студентів при вивченні іноземної мови.

Знання іноземної мови є показником готовності фахівця до здійснення діяльності в межах не тільки своєї країни, але і в інших державах, оскільки партнерство із зарубіжними країнами все більше і більше входить в наше життя. Ми можемо простежити дану тенденцію на прикладі вимог, що пред'являються до претендентів на ту чи іншу посаду: у кожному резюме міститься графа «Володіння іноземними мовами», а іноді роботодавці просять направляти резюме в двох варіантах: українською та англійською. Виходячи з вищесказаного, не важко дійти висновку, що іноземна мова вже давно і щільно увійшла до життя сучасної освіченої людини.

Слід також враховувати процеси, що протікають у сфері освіти на світовому рівні. Говорячи про це, мається на увазі «об'єднання Європи в єдиний економічний простір, що спричинило за собою формування єдиного європейського простору вищої освіти» [1], що знайшло своє відображення в так званому Болонському процесі. Розвиток української освіти в даний час ведеться з його урахуванням, тому працівники ВНЗ продовжують реалізацію нової парадигми вищої освіти, спрямованої на підготовку фахівців відповідно до вимог ХХІ століття. Нові цілі і завдання вищої освіти відображені в міжнародних і національних документах і їх, загалом, можна звести до наступного:

- розвиток культури особистості, яка розуміється в найширшому сенсі цього слова – від культури мовлення до культури міжетнічного спілкування;
- реалізація творчого потенціалу особистості студента шляхом розвитку усвідомлення власної відповідальності за вибір цілей, методів і темпів свого навчання у ВНЗ;
- формування потреби самоосвіти, розуміння необхідності безперервного автономного поповнення знань та їх практичного застосування;
- організація навчання на інтерактивній основі.

Сказане нормативно зафіксовано у новій концепції навчання іноземної мови у немовних ВНЗ, де підкреслюється, що «іноземна мова є невід'ємним компонентом професійної підготовки сучасного фахівця будь-

якого профілю» [5, с. 7]. З метою конкретизації даного положення в освітньому стандарті вищої професійної освіти особливо підкреслюється, що випускник «повинен володіти професійними компетенціями в перекладі оригінальної технічної літератури за фахом, у читанні лекцій і доповідей, написанні наукових статей іноземною мовою», а також повинен бути «здатний продовжити освіту і професійну діяльність в іншомовному середовищі» [5, с. 8].

У відповідності до змісту даних напрямків розроблені також підсумкові вимоги, які висуваються до студентів в кінці навчання [5, с. 7–8]:

- володіти навичками розмовно-побутового мовлення (нормативною вимовою і ритмом мовлення і застосовувати їх для повсякденного спілкування);
- розуміти усне (монологічне і діалогічне) мовлення на побутові та спеціальні теми;
- активно володіти найбільш уживаною (базовою) граматикою і основними граматичними явищами, характерними для професійного мовлення;
- знати базову лексику загальної мови, лексику, що представляє нейтральний науковий стиль, а також основну термінологію своєї широкої і вузької спеціальності;
- читати і розуміти зі словником літературу з широкого і вузького профілю спеціальності;
- володіти основами публічної промови – робити повідомлення, доповіді (з попередньою підготовкою);
- брати участь в обговоренні тем, пов'язаних зі спеціальністю (задавати питання і відповідати на питання);
- володіти основними навичками письма, необхідними для підготовки публікацій, тез та ведення переписки;
- мати уявлення про основні прийоми анотування, реферування та перекладу літератури за фахом.

Дана програма складена з урахуванням того, що студенти, які вступили до ВНЗ, вже мають якусь базу з вивчення іноземної мови. Логічно відмітити дві основні проблеми, з якими стикаються більшість немовних ВНЗ при навчанні студентів іноземним мовам:

- рівень володіння учнями іноземною мовою на момент вступу до ВНЗ. Як згадувалося вище, згідно з програмою всі учні на момент вступу до ВНЗ вже мають певну мовну базу, тобто у них повинен бути накопичений певний лексичний запас і вони повинні володіти елементарними вміннями та навичками в іноземній мові. На жаль, на сьогоднішній день мовна освіта в школі часто виявляється нездатним забезпечити учнів заявленими вміннями та навичками;
- нестача аудиторних годин: у більшості немовних ВНЗ це дві

академічні години на тиждень. Очевидно, що при такій малій кількості аудиторних годин самостійна робота студентів при вивченні іноземної мови набуває особливого значення.

Успіх при вивченні будь-якого предмета неможливий без серйозної самостійної роботи. У відношенні іноземної мови роль самостійної роботи зростає удвічі. Досить навести такий приклад: «При освоєнні рідної мови дитина сотні разів чує і вимовляє слово, повторює його в різних граматичних формах, перш ніж воно остаточно стане невід'ємною частиною його активного словникового запасу. При вивченні іноземної мови людина робить те ж саме: тренує вимову, повторює слова, відтворює в пам'яті способи зв'язків між ними, тобто запам'ятовує схеми побудови речень. Найбільшу продуктивність такої роботи забезпечує «тандем» урок-самостійна робота. При цьому урок можна порівняти з записом даних, а самостійну роботу – з їх відтворенням» [1, с. 221]. Отже, для викладача при плануванні навчального процесу дуже важливо чітко визначити співвідношення змістовних компонентів такого тандему: який матеріал дати студентам на занятті, а який в якості домашньої роботи.

Самостійну роботу можна поділити на кілька видів: вона ведеться під час аудиторних занять; під контролем викладача у формі консультацій, творчих контактів, заліків та іспитів; поза аудиторією при виконанні студентами домашніх завдань навчального і творчого характеру [1, с. 222].

У неможливому ВНЗ кількість годин, відведених на вивчення іноземної мови, становить дві години на тиждень і, якщо говорити про часові співвідношення, самостійна робота повинна також становити не менше двох годин на тиждень плюс час, необхідний для підготовки семестрових завдань.

Враховуючи такий обмежений обсяг годин, студентам доцільно давати набагато більшу кількість домашніх завдань, регулюючи при цьому типи вправ в аудиторії і вдома. Так, у класі краще буде робити вправи, в яких задіяна, кажучи комп'ютерною мовою, оперативна пам'ять (зорова і слухова разом із здатністю відтворення). Для домашньої роботи більш доцільні вправи, що вимагають роботу довгострокової пам'яті (асоціативне запам'ятовування, асоціативне мислення). Наприклад, в аудиторії прочитати і обговорити текст про маркетинг і рекламу, а вдома – скласти маркетинговий план певної компанії для запуску нового продукту; в класі прочитати і обговорити текст про правила, що регулюють трудову діяльність підприємств у Великобританії, а вдома написати твір про сучасні проблеми працевлаштування. Ефективним методом як загального розвитку, так і розвитку всіх мовних навичок, є демонстрація фільмів іноземною мовою з правильно продуманими завданнями для самостійної роботи після перегляду. Завдання можуть бути наступними: написати сценарій фільму; описати характери головних героїв; викласти загальну ідею фільму тощо.

У будь-якому випадку для організації самостійної роботи студентів може бути ефективно використана «модель Уоллеса», що описує творчий процес і включає наступні компоненти:

- «підготовка: формулювання завдання та початкові спроби її вирішення;
- інкубація: відволікання від завдання і переключення на інший предмет;
- просвітлення: інтуїтивне проникнення в суть завдання;
- перевірка: випробування або реалізація рішення» [1, с. 222].

При вивченні такої дисципліни, як «іноземна мова», четвертий компонент вищевказаної моделі (перевірка) буде представлений, головним чином, письмовими роботами та усними презентаціями.

Відзначимо основні види мотивації самостійної роботи студентів [1, с. 223]:

- зовнішня мотивація: розуміння залежності професійної кар'єри від результатів навчальної роботи у ВНЗ;
- внутрішня мотивація: схильності студентів, їх здатності до навчання у ВНЗ;
- процесуальна мотивація: усвідомлення студентами корисності і важливості виконуваної роботи як у плані професійної підготовки, так і для розширення кругозору, ерудиції фахівця.

Ще раз звернемо увагу на той факт, що в основу самоорганізацію навчальної діяльності має бути покладено прообраз майбутньої професійної діяльності студентів: виховання високого професіоналізму, починаючи з 1-го рівня навчання. Реалізація даного принципу – це свого роду добре організована, продумана до дрібниць ділова гра, яка в ході навчання підрозділяється на ігри різних рівнів і ступенів узагальнення.

Оскільки «комп'ютерні технології все впевненіше завойовують і навчальний простір, їх також доцільно використовувати в самостійній роботі студентів» [3, с. 114] при вивченні іноземної мови в немовних ВНЗ (як в групах з поглибленим вивченням мови, так і в звичайних групах). Якщо ще зовсім недавно мультимедійні засоби в методичному контексті включали в себе підручники з текстами і картинками, аудіокасети та відеоматеріали, то сьогодні це, головним чином, комп'ютер, який синтезує всі названі засоби.

Останнім часом на ринку навчальної продукції з'явилася велика кількість компакт-дисків (CD і DVD) з курсами іноземних мов. Дані курси, безперечно, представляють собою якісно новий етап в теорії та практиці викладання іноземних мов. «Великою перевагою навчальних дисків є їх мультимедійна основа, що дозволяє представляти досліджуваний матеріал одночасно в текстовій, графічній, звуковій та візуальній формах. Інтерактивна основа компакт-дисків також надзвичайно приваблива і перспективна, і відіграє важливу роль у самостійній роботі студентів при

вивченні іноземних мов» [4, с. 200]. Однак інтерактивність на базі компакт-дисків не може бути реалізована повною мірою в силу обмеженості віртуального спілкування в рамках бінарної структури «людина – комп'ютер». Реалізація потреби в спілкуванні у молоді асоціюється, насамперед, з контактами, як зараз кажуть, «в команді». Матеріали соціологічних досліджень показали, що в ієрархії цінностей максимальну оцінку у студентів отримало «живе спілкування з друзями та викладачами».

Отже, головне завдання інтерактивного навчання з використанням мультимедіа полягає в тому, щоб привести в рівновагу інтерактивні механізми спілкування. Дане завдання здійсненне, якщо об'єднати CD (DVD) курси з аудіо- та відеоматеріалами, призначеними для реального спілкування в навчальному колективі.

Інтерактивність при спільному перегляді відеофільму на загальному екрані починається на емоційному рівні, коли виникає почуття співпереживання побаченого, яке надалі мотивує обмін поглядами і передачу настрою, активізуючи креативність в ході навчальної дискусії.

Бінарна структура спілкування «людина (студент) – комп'ютер» ефективна, головним чином, в автономному режимі і в цілях самоосвіти. При цьому слід зауважити, що автономний режим в даному випадку не означає повну самостійність студента при роботі з навчальними програмами на компакт-дисках. Пускати на самоплив комп'ютерне навчання іноземним мовам, без належного контролю і допомоги з боку викладача, не бажане з кількох причин. По-перше, можуть виникнути труднощі як технічного, так і психологічного характеру. По-друге, ступінь усвідомлення студентами важливості регулярної самостійної роботи в масі своїй невелика. Таким чином, результати досліджень показують, що «автономні заняття з використанням компакт-дисків краще проводити в комп'ютерних класах під керівництвом викладача або інструктора, чийми завданнями є наступні:

- адаптувати студента до інструменту спілкування;
- створити йому психологічний комфорт;
- контролювати процес самостійного навчання;
- забезпечити функціонування «зворотного зв'язку» [4, с. 211].

Проте використання автономних занять з використанням компакт-дисків у самостійній роботі студентів за умови подальшого контролю з боку викладача також показувала високу ефективність.

На закінчення слід зазначити, що всі згадані види самостійної роботи студентів при вивченні іноземних мов в немовних ВНЗ повинні бути ретельно продумані з методичної, мовної, часової та інших точок зору, так як вони грають важливу роль в досягненні кінцевих цілей, а саме у підготовці фахівців високого рівня, що відповідають вимогам XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашева Є. До питання про самостійну роботу студентів, що поглиблено вивчають іноземну мову в немовному ВНЗ / Є. Абашева // Інститут транспорту і зв'язку. – 2012. – С. 221–223.
2. Болонська декларація. Зона європейської вищої освіти. Спільна заява європейських міністрів освіти [Електронний ресурс]. – Болонья, 19 червня 1999. – Режим доступу : <http://www.evro-vector.narod.ru/DeclaratsiyaEvroEdu.htm>.
3. Ковалевський І. Організація самостійної роботи студента / І. Ковалевський // Вища освіта. – 2006. – Вип. 1. – С. 114–115.
4. Подстахова А. В. Мовна освіта як компонент професійної підготовки юриста / А. В. Подстахова // Гуманітарні та соціально-економічні науки на межі століть. – Килими : КГТА, 2011. – С. 200–211.
5. Практичні аспекти реалізації багаторівневої системи освіти в технічному університеті / Ю. В. Попов, В. М. Підлісний, В. І. Садовніков та ін. – С. : НІВО, 2011. – Вип. 9. – С. 4–21.